

Estudi de les orquídiades de l'Anoia i rodalies

Emma DURAN i ALSINA
(biòloga)
&
Josep ESCOLÀ i GARRIGA
(membre del CECI);

Imatges:
Emili SANCHA

Grup d'Orquídiades
Anoia (GOA)

[Josep Escolà i Emili Sancha són també membres del GOC-ICHN]

[© L'Espitllera Fòrum d'Estudis Segarrencs (EFES). 2022. Reproduït amb permís dels autors. Treball publicat anteriorment a: MENSA, M. & TOSAL A., (coords.). 2022. *Segona jornada sobre el medi natural de la Segarra històrica. Sant Guim de Freixenet, 2-3 d'abril 2022. Resum de les ponències.* L'Espitllera. Florejacs, Lleida. 38 p.]



Accés a la publicació original de l'Espitllera

Introducció

El Grup d'orquídiades de l'Anoia (GOA) neix l'any 2018 amb una primera fase, la d'organització del grup posant en marxa la Coordinadora del GOA. Aquesta etapa inicial va acabar amb la presentació del projecte el 8 de febrer del 2019 a l'Adoberia Bella. Així doncs, començava una segona fase de divulgació del grup i de les orquídiades trobades, de la recerca de les espècies esmentades fins ara i de noves, sumant-se a projectes similars en marxa o ja finalitzats a altres comarques de Catalunya. Actualment, el grup es troba acabant una tercera fase, d'una durada aproximada d'entre 3 i 4 anys en els quals es procedeix a l'anàlisi de les dades dels últims anys amb força objectius aconseguits, quedant encara pendent la realització d'un atlas complet de totes les espècies trobades a l'Anoia i rodalies. Degut a la proximitat geogràfica amb la Segarra, creiem que pot ser d'interès l'estudi de les zones compartides entre les dues comarques.

Objectius

- Contribuir a la divulgació sobre les orquídiades silvestres de la comarca de l'Anoia i rodalies, tot fomentant la seva conservació.
- Crear un mapa en línia de les citacions d'orquídiades, actualitzat periòdicament.
- Obtenir una base de dades completa de diversitat, distribució i fenologia de les espècies d'orquídiades presents a la comarca de l'Anoia.
- Participar en l'educació i divulgació del medi natural de la comarca de l'Anoia.
- Crear un atlas d'Orquídiades de l'Anoia a partir de tota la informació recollida i processada al llarg de la duració del projecte.

Material i mètodes

El material de partida en el qual es va basar el GOA per iniciar el projecte, va ser el primer treball sobre les orquídiades de la comarca, "Orquídiades de la Comarca de l'Anoia", de J. Cañellas Puiggrós (1996). Amb la idea d'augmentar el nombre d'espècies citades en primer treball i arribar al màxim de persones, s'endeguen un seguit d'iniciatives per a donar a conèixer el projecte.

Així doncs, el 8 de febrer del 2019 es va presentar el Projecte Atlas d'Orquídiades de l'Anoia en una xerrada oberta al públic en general, a l'edifici de l'Adoberia Bella d'Igualada. El Regidor de Cultura de l'Ajuntament d'Igualada, Pere Camps, va obrir l'acte agraint que un grup d'entusiastes tirés endavant aquesta iniciativa. En Pep Solé, del Grup d'Orquí-

dies Anoia (GOA), promotor del projecte, que compta amb el suport del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI), va exposar els altres projectes similars a diferents comarques de Catalunya (com ara la Noguera, el Ripollès, la Garrotxa, el Solsonès i l'Osona, que actualment tenen en marxa els seus Atlases d'Orquídiades i en els quals s'ha inspirat el GOA). També hi varen participar en Pere Espinet i en Guillem Bagaria, que van donar a conèixer el projecte de l'Atlas d'Orquídiades d'Osona.

Aquell mateix dia, es repartiren uns tríptics amb les espècies descobertes a l'Anoia fins aquell moment.

Una de les idees principals de la xerrada va ser exposar que el Projecte Atlas d'Orquídiades de l'Anoia es basa en la ciència ciutadana, on qualsevol persona hi pot participar: persones aficionades a la natura, excursionistes amb formació en ciències (ambientals, biològiques,...), etc. És per això que s'utilitzen un seguit d'eines a l'abast de tothom: amb un mòbil (APP *Naturalist* per iOS i Android) o un ordinador, s'entren les dades a la pàgina web d'*Ornitho*, que recull una base de dades amb les espècies i les ubicacions de cadascun dels exemplars citats.

Per tal de garantir unes entrades fiables en aquesta web, es posa a disposició de tota persona voluntària un grup de Whatsapp on hi trabarà informació de les espècies segons la fenologia, podrà consultar dubtes sobre les espècies, obtenir informació sobre les sortides i interactuar amb la xarxa de membres aficionats a les orquídiades (amb membres del GOC). El GOA organitza entre dues i quatre sortides anuals, en les quals es fa una agradable caminada, tot observant diferents espècies (segons l'època de l'any) i es poden resoldre tota mena de dubtes amb les explicacions que imparteixen els membres de grup. També s'ha participat amb una xerrada a l'Escola les Passeres de Castellolí.

El 30 de maig del 2019 s'estableix un contacte amb els Agents Rurals per a fer una proposta de gestió per salvaguardar unes orquídiades Mosques grosses (*Himantoglossum robertianum*) al terme municipal de Jorba. En un tram d'uns 150 metres de l'antiga NII-a, coincidint amb la zona de l'entrada a la població, es localitzen al marge de la carretera, prop de 200 peus d'aquesta espècie, destacant-ne dos exemplars amb alteracions dels pigments de la flor (hipocromàtics) pels quals es proposa evitar desbrossar els laterals entre l'1 d'octubre de cada any i fins al 30 de maig del següent. Passat aquest període, es podrien netejar els laterals i passar desbrossadores

sense malmetre les plantes. Es va acceptar la proposta i es va aconseguir la protecció de la zona esmentada.

El 7 de febrer del 2020 es va tornar a realitzar una xerrada informativa anual a Ca n'Alemanya (Santa Margarida de Montbui) sobre la temporada 2019, amb una molt bona assistència de públic interessat per ampliar coneixements sobre les orquídies a la comarca de l'Anoia. En Pep Solé va fer la presentació de l'acte com en l'anterior edició, en Josep Escollà ens va fer un resum de les activitats i anàlisi de les dades obtingudes del 2019 i, per acabar la sessió, els biòlegs Xavier Sanjuan (GOC) i Emma Duran (GOA) ens van parlar de la diversitat i de la identificació d'orquídies.

El 6 de març del 2021, en el marc de l'activisme dels *Friday for Future*, la nostra col·laboradora, Mercè Cartaña, va participar en la creació del mural *Totes les espècies són necessàries*, on hi va dibuixar l'orquídia Sabatetes de la Mare de Déu (*Cypripedium calceolus* L. 1753), a l'Avinguda Gaudí d'Igualada.

A finals del 2020 es va col·laborar amb l'Ajuntament de Rubió per fer possible la publicació d'un calendari pel 2021 amb imatges, dades i informació de les orquídies trobades al municipi. Donant continuïtat al calendari de Rubió, es va editar un segon calendari d'orquídies 2022 amb el que es pretenia elaborar un document informatiu amb les dades de les 18 espècies silvestres trobades a la zona afectada per l'incendi del juliol del 2021 a Bellprat.

Per aquest 2022, s'ha col·laborat també amb el calendari de la Ferrreteria Mecànica Argerich, de Calaf, en el seu calendari anual amb la temàtica de les Orquídies de l'Alta Segarra. Hem fet recerca sobre les citacions als diferents municipis -alguns administrativament dins la comarca de l'Anoia- i s'ha aportat les fotografies (fetes pel Pep Solé) de les espècies.

Un altre recurs utilitzat va ser l'elaboració d'un material que consisteix en unes làmines comparatives entre les diferents espècies del gènere *Epipactis* presents a la comarca, per part de la Mercè Cartaña.

Pel que fa a la difusió mitjançant les vies electròniques, el GOA disposa d'un compte de Twitter i una pàgina web amb tota la informació pertinent sobre els membres, el grup i el seu projecte, així com un breu atlas de les espècies trobades fins ara.

També s'ha fet difusió en els mitjans de comunicació. A l'informatiu *Anoia del Punt Avui*, va aparèixer un petit reportatge sobre el Grup d'Orquídies de l'Anoia (GOA) el dia 20 de setembre del 2019, i al setembre del 2020 es publica la primera troballa d'*Anacamptis coriophora* subespècie *fragrans* (Serra de Miralles) a l'*Anoia Diari*.

Resultats

La següent taula ens mostra els resultats del nombre d'orquídies trobades fins al moment de la creació del GOA (del 1979 fins el 2018), així com el nombre total de citacions (dada entrada en una mateixa data i ubicació amb un o més exemplars d'orquídies) de la comarca. Un cop creat el GOA, el 2019, també es mostren el nombre de citacions anuals.

Data	Nombre d'espècies d'orquídies	Nombre de citacions a l'any	Nombre de citacions a l'Anoia
Del 1979 fins el 2018	18	-	165
Any 2019	38	1.084	1.249
Any 2020	43	1.007	2.256
Any 2021	42	1.074	3.330

Font: www.ornitho.cat

A la següent llista, podem veure les diferents espècies trobades fins al desembre del 2021, tot especificant l'any del primer descobriment (en el cas que sigui posterior al 2019):

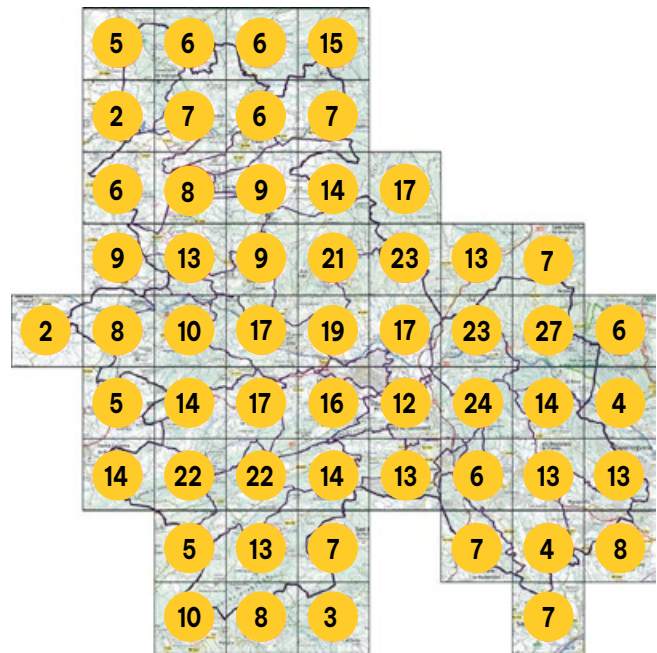
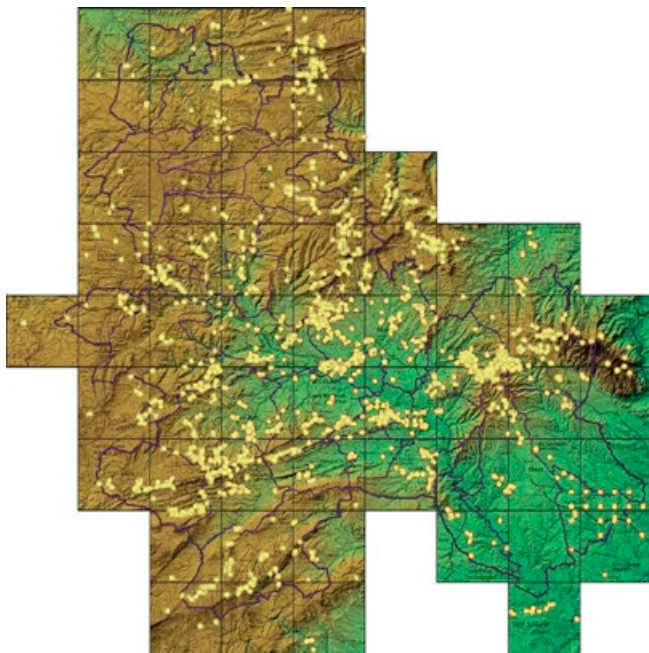
- | | |
|---|--|
| 1. <i>Anacamptis morio</i> subsp. <i>champagneuxii</i> | 21. <i>Ophrys apifera</i> var. <i>bicolor</i> (2020) |
| 2. <i>Anacamptis coriophora</i> subsp. <i>fragrans</i> (2020) | 22. <i>Ophrys bilunulata</i> (2019) |
| 3. <i>Anacamptis pyramidalis</i> | 23. <i>Ophrys arachnitiformis</i> |
| 4. <i>Cephalanthera damasonium</i> | 24. <i>Ophrys arnoldii</i> |
| 5. <i>Cephalanthera longifolia</i> | 25. <i>Ophrys catalaunica</i> |
| 6. <i>Cephalanthera rubra</i> | 26. <i>Ophrys dyris</i> |
| 7. <i>Epipactis helleborine</i> (2020) | 27. <i>Ophrys forestieri</i> |
| 8. <i>Epipactis kleinii</i> | 28. <i>Ophrys insectifera</i> |
| 9. <i>Epipactis muelleri</i> | 29. <i>Ophrys lutea</i> |
| 10. <i>Epipactis microphylla</i> (2020) | 30. <i>Ophrys passionis</i> |
| 11. <i>Epipactis tremolsii</i> | 31. <i>Ophrys santonica</i> (2019) |
| 12. <i>Gymnadenia conopsea</i> | 32. <i>Ophrys scolopax</i> |
| 13. <i>Himantoglossum robertianum</i> | 33. <i>Ophrys speculum</i> |
| 14. <i>Limodorum abortivum</i> | 34. <i>Ophrys sphegodes</i> |
| 15. <i>Limodorum trabutianum</i> (2019) | 35. <i>Ophrys subinsectifera</i> |
| 16. <i>Neotinea maculata</i> | 36. <i>Ophrys picta</i> (2020) |
| 17. <i>Neotinea ustulata</i> | 37. <i>Orchis anthropophora</i> |
| 18. <i>Neottia nidus-avis</i> (2020) | 38. <i>Orchis tenera</i> / <i>olbiensis</i> (2020) |
| 19. <i>Ophrys apifera</i> | 39. <i>Platanthera bifolia</i> |
| 20. <i>Ophrys apifera</i> var. <i>aurita</i> (2020) | 40. <i>Platanthera chlorantha</i> |
| | 41. <i>Serapias vomeracea</i> (2021) |
| | 42. <i>Spiranthes spiralis</i> |

[Vegeu les figures de la pàgina següent]

Conclusions

Tot observant la taula 1, crida l'atenció el fet que fins al 2020 es trobessin fins a 43 espècies i que l'any 2021 aquest nombre disminuís. Això és degut a la desestimació de dues espècies concretes, l'orquis purpuri (*Orchis purpurea*, Huds. 1762) i *Ophrys araneola*, que apareixen a *ornitho.cat* però ens confirmen des del Grup Orquidològic del Solsonès que és un error d'ubicació i que, en realitat, no

Articles i estudis



s'han trobat a la comarca de l'Anoia. Alhora, al 2021 es va trobar una nova espècie, la *Serapias vomeracea*.

Si comparem les dades prèvies a la creació del Grup d'Orquídies Anoia (es va començar el treball de camp al març del 2019), del nombre d'espècies trobades i del nombre de citacions, amb les posteriors a la seva creació, s'observa un fort creixement d'aquestes xifres, evidenciant l'eficàcia i el bon treball en les tasques de divulgació i coneixement de les orquídies.

Així doncs, es donen per completats la majoria dels objectius proposats pel grup en el moment de la seva creació, tot i que encara fa falta més treball de camp (especialment en les zones poc prospectades) per a l'obtenció del màxim nombre de dades possible per a l'elaboració d'un Atlas d'Orquídies silvestres de l'Anoia, sent conscients que és un atlas viu, amb canvis i actualitzacions constants.

[Esquerra]
Mapa orogràfic amb quadrícules de 5x5 i amb les citacions en tot el període de treball fins a 31 de desembre de 2021.

[Dreta]
Mapa amb el nombre de citacions de cada espècie segons els quadrants de 5x5 km en tot el període de treball fins a 31 de desembre de 2021.

Bibliografia

J. CAÑELLAS PUIGGRÓS. (1996) Orquídies de la Comarca de l'Anoia, *Miscellania Aqualatensia* (341-397) <https://www.orquidiesanoia.cat/wp-content/uploads/2019/01/guiaanoia-jordicanellas-ceci.pdf>
 Orquídies de la Garrotxa: https://issuu.com/ichn_garrotxa/docs/lesorquidiesdelagarrotxa_f2009?backgroundColor=%23222222
https://ichn-garrotxa.espais.iec.cat/files/2019/03/Orquidies_Vall_del_Bac.pdf
 Web del GOA: www.orquidiesanoia.cat i Twitter <https://twitter.com/OrquidiesA>
 Grup Orquidològic de Catalunya: <http://www.ophrys.cat/>
 Ornitho: <https://www.ornitho.cat/>
 Descobriment a Anoia Diari: <https://anoiadiari.cat/societat/jove-biologa-orquidia-unic-anoia/>
<https://veuanoia.cat/rubio-dedica-el-seu-calendari-2021-a-les-orquidies/>
<http://infoanoia.cat/lajuntament-rubio-dedica-calendari-2021-orquidies-que-hi-ha-municipi/>